

Forord

HVIS NOEN KOMMER til Hyllestad i Sogn, vil de kanskje se en eldre, tettvoksen kar komme gående etter veien. Han forhaster seg ikke, men skrider i rolig, langsom rytme. På hodet har han en umåtelig, snøhvit manke.

«Dar kjeme Gjerde-Hans'en,» sier folk.

Om søndagene kan en se den samme herre sitte i kirkekoret, han er medhjelper. Han turer ikke fram i noen hast der heller, men går med sindige skritt bort og åpner døra for presten. Såvel opptreden som hårmanke gjør ham minst like verdig å se til som noen prest eller bisp.

Om det så er midt i slåttonna kan denne mannen ta en tur på butikken for å få seg en flaske «lager». Heller ikke da kommer han ut av rytmen, en skulle ikke tro at han hadde tørrhøy i det hele tatt.

Spør en bygdas folk hvem denne Gjerde-Hans'en er, får en vite at han bor på det vesle hvite bruket der oppe. Gjerde, heter det, derav navnet Gjerde-Hans'en. Men det er ikke farlig for *ham* å drive gardsbruk, sier folk, for han har dollarpensjonen å falle tilbake på.

Nå, han har dollarpensjon?

Dollarpensjon er en sjelden vare i Hyllestad, hvordan kan nå slikt vederfares Hans Gjerde, prestemedhjelperen?

Jo, får en vite, Gjerde-Hans'en var med i den første verdenskrigen, på amerikansk side. Han ble visst truffet og, noen ganger, ikke mye, visst, men han har nå fått *pensjonen*.

Etter hvert får en vite mer om denne mannen – at han reiste til Amerika før han var seksten år, og levde som hobo til han var

nærmere de førr. I disse årene trålet han Statene på kryss og tvers. Av godhet satt han to og et halvt år i fengsel, av hendelse ble han frontsoldat og av miskunn lever han med bly i kroppen. Han fikk hvitt hår på en eneste natt, og satt i tysk fangenskap de siste seks timene krigen varte.

I sin tid har denne mannen puslet med mangt. Han har vært profesjonell pokerspiller i Mexico, trikkefører i New York, skogsarbeider og tømmerfløter, bartender, politisk agitator, tallerkenvasker, farmerarbeider, fyrbøter, nattportier, anleggsarbeider. Gjerde-Hans'en er skikket som medhjelper. Ingen situasjon når ham over hodet, og han ser stort på livets tilskikkelser.

Men først og fremst var han farende tramp i Statene og Mexico, han har tjuvåkt noe sånt som tre hundre tusen kilometer på amerikanske jernbanevogner. Hans omgangskrets var en selsom vrimmel av merkelige typer og eksistenser, gode og dårlige, fattige og rike ... De hadde bare en egenskap felles – at de var fargerike, og at de var helt og fullt *mennesker* .

Og så, mine damer og herrer, gir vi ordet til Hans Johnsen Gjerde selv.

Norvald Tveit

Ut på sjølstyr

DEN SØNDAG ETTERMIDDAGEN i slutten av april 1910 skal jeg huske så lenge jeg lever.

I den vesle Hyllestad-bygda i Ytre Sogn var alt som kunne kreke og gå møtt fram på kaien. Det var storhending i vente: Bybåten kom. Og siden det var helgedag, lot ingen dette lille pust fra en større verden gå seg forbi.

Vi ungdommene fikk i all hast i stand en liten svingom mens vi ventet. Selv filte jeg etter alle kunstens regler på en gammel hardingfele, men hovedinstrumentet var et falskt munnsspill som en av kameratene trakterte med større ferdighet enn jeg kunne oppvise på fela.

Når en eller annen av bygdas folk steg ombord i båten og tok turen til Bergen, da var han alltid dagens mann. Men nå var det jeg som var «helten»! Det jeg skulle foreta meg var så uhyrlig i sin dristighet at det kunne svimre for noen hver – for var ikke selveste Colorado reisemålet. Jeg følte meg ikke ringe der jeg satt i min nypressede konfirmasjonsdress og lot halvstive, eksalterte fingre danse på felestrengene.

Eldre folk med erfaring og visdom snakket alvorlig og hoderystende til mine foreldre:

«Det er synd og skam og galskap å sende guttungen ut slik på sjølstyr! Han greier aldri å finne fram dit han skal!»

Noen større erfaring hadde ikke disse menneskene høstet på egen hånd, men de visste at verden var en pøl som fløt av mangfoldige fristelser. Og hadde en guttunge forstand og vilje til å stå imot?

Foreldrene mine var hjerteskjærende enige. Men hva skulle de gjøre? Gutten var ikke til å styre, sa de. Og det var gudbedre sant. Jeg hadde to onkler i Amerika, de var tømmerhoggere i Colorado og hadde sendt penger til billetten. De hadde også lovet å ta seg av meg og hjelpe meg til rette, så folk regnet med at hvis jeg først nådde fram til dem, var saken grei nok. Men jeg trengte et Guds under av toppklasse til hjelp før jeg nådde så langt. Ikke et ord engelsk kunne jeg, og hva slags erfaringer hadde jeg som aldri hadde satt min fot utenfor bygdegrensen? Disse argumentene hadde foreldrene mine terpet om igjen og om igjen, men jeg ga meg ikke.

«Du får i hvert fall vente til du blir seksten,» sa mor.

Men jeg ante snaren, dummere var jeg ikke. Når jeg så ble seksten, kunne jeg vente til jeg ble sytten, og på den måten ville jeg aldri komme til Amerika. Så sa jeg fra at fikk jeg ikke reise med det gode, så rømte jeg. Og det avgjorde vel på en måte saken.

Vi så gamle «Fjalir» ute under Lihesten, og jeg måtte så smått til å si farvel. Vi hørte ikke til dem som i utide gikk rundt og laget seremonier av ingenting, men jeg måtte nå fram med neven. Stunden forlangte liksom det.

«Lykke til,» sa de. «Lev vel!»

Jeg tror de fleste misunte meg.

«Du kommer vel hjem stuende full av penger,» sa de.

Jeg hadde også et ytterst optimistisk syn på denne siden av saken. Hvis noen den ettermiddagen hadde spådd at det skulle bli heller smått med gullet, tror jeg nok jeg hadde ledd dem rett opp i ansiktet.

De tre yngre søstrene mine kom med hånden, men jeg gjorde avskjeden med dem kortest mulig. Noen sentimentalitet ville jeg ikke risikere nå mens kameratene sto rundt meg. Mor og far skulle være med til Bergen og se meg vel ombord i «Vega».

Så bakket båten fra. Jeg sto ved rekka og så bygda gli vekk. Noen rik bygd var det så menn ikke, husene var grå og umalte, og jordlappene små. Men det var nå likevel her jeg hadde bodd hele mitt

liv, her hadde jeg kameratene og alt folket mitt. Det var rart å se alt sammen forsvinne.

Mandag morgen kom vi til Bergen etter en reise som vi holdt ut bare fordi vi ikke var vant med å ha det likere. Så var det å gjøre unna de tradisjonelle besøkene. En onkel var kjøpmann, en tante sydame, og flere kjenninger fra hjemstedet hadde slått seg ned i byen. Alle disse måtte jeg si farvel til. Før ikke å snakke om alt det andre som skulle ordnes, billett, papirer fra politiet, litt ekstra i klesveien. Jeg hadde aldri vært i byen før, men av det jeg hadde hørt, var dette likevel ingenting mot det jeg ville få se når jeg kom til de virkelige storbyene i Amerika.

Siste kvelden hadde vi et lag hjemme hos tante, og så mange formaninger har vel sjelden en enkelt ungdom fått i løpet av så kort tid. Onkel tok meg avsides og ga meg en frisk overhaling. Juling skulle jeg hatt, sa han, og ingen Amerika-billett. Pokkers skittgutt, hvor ville jeg hen?

Jeg sa som sant var at gikk det galt, så hadde verre ting hendt bedre folk før.

«Du får bli tørr bak ørene før du gir deg til å svare voksne folk,» sa han. «Skittguten,» mumlet han idet han snudde ryggen til meg.

Neste morgen var det å ta avskjed med mor og far. Jeg lurte meg av sted og kjøpte en flaske Jørgen Lysholm til onklene i Amerika, jeg ville ha noe med meg fra «gamlelandet», og dette var det fineste noen kjøpte hjemme. Jeg tenkte at onklene kanskje savnet det.

Så gikk vi da utover til Festningskaaien, hele følget av slekt og venner. Stemningen var nok litt vemodig, særlig var mor redd for hvordan det skulle ende med meg.

«Vær endelig flittig med å skrive,» sa hun.

Så trasket jeg opp landgangen med den vesle kofferten i neven. Det var ikke rare bagasjen, men jeg tenkte som så at det skulle bli andre greier når jeg kom tilbake. Det ringte for tredje gang, fortøyningene ble løst, og så var jeg alene blant bare fremmede. Mor og far sto tilbake på kaaien, de to vinkende skikkelsene ble

mindre og mindre, og til slutt kunne jeg ikke lenger skjelne dem fra de andre.

Akkurat da var jeg ikke lenger så sikker på hva fremtiden ville bringe.

Gamle «Vega» var nok ikke rare skipet, men den var ikke bare den største båten jeg hadde sett, men også et vidunder av et fartøy for meg. Som den fattiggutten jeg var hadde jeg naturligvis tredje klasse lugar, en stor felleslugar, «salen», som de kalte den. Den var stuende full av folk, mennesker av begge kjønn som skulle ut og friste lykken. De fleste skulle til Amerika, og jeg ble snart kjent med noen av dem. De hadde hørt om vidunderlandet Dakota, og det var dit de skulle.

Alt ved Marsteinen fikk jeg en føling av at Nordsjøen ikke akkurat var det samme som Åfjorden. Virkningen lot ikke vente på seg nede i «salen». Kvinnene satt med poser for kjeften og kastet opp, og mennene skiftet farge og fór opp trappene. Mange av dem hang over rekka resten av turen.

Jeg kjente ikke noe til sjøsyken, og ikke har jeg hatt noe med den å gjøre siden heller. Men «salen» ble snart en pestens og for-dervelsens hule. Det lå sjøsyke mennesker overalt, de hadde gitt seg helt over og kastet opp der de sto eller satt, mens de klamret seg til det første og beste som holdt. Mange av de stakkars konene fra innlandet regnet nok med at dette var enden og fortapelsen og hadde visst ikke protestert om noen hadde tatt og lempet dem over bord. Skire nysgjerrigheten drev meg en gang iblant ned i «salen», ellers holdt jeg meg på dekk. Gleden var ubeskrivelig da vi fikk land i sikte.

Vi kom til Hull, der vi ble stuert inn i noen store hestedrosjer som fraktet oss til jernbanestasjonen. Derfra gikk turen uten stans til Liverpool. En babelsk forvirring av fremmede tungemål surret omkring meg, og jeg følte meg som en landsens sau på utstilling i storbyen. Men til min store forbauselse gikk alt enkelt og smertefritt. Jeg hadde alle billettene ordnet og viste bare fram papirene.

Resten overlot jeg til konduktøren og forsynet. Dette viste seg å være overmåte forstandig, jeg kom vel fram til Liverpool og ble innkvartert på Canadian Pacific-hotellet, det var dette selskapet som skulle sørge for reisen videre. Der traff jeg igjen de fleste nordmennene fra «Vega». Nesten alle skulle videre med samme båt som jeg, og så fikk jeg i hvert fall noen å snakke med mens dagene sneglet seg av sted. Vi måtte vente en uke.

Liverpool var en storby som gjorde meg aldeles ør. Overalt hørte jeg ubegripelige tungemål. De første dagene holdt jeg meg i nærheten av hotellet, men for hver dag våget jeg meg et skritt videre, inntil jeg en ettermiddag tok spranget ut i forvirringen. Nå ville jeg se byen, og ga meg trøstig i vei uten mål eller med. Og ganske snart sto jeg der og visste hverken ut eller inn. Jeg gikk og gikk, uten at jeg dro kjensel på noe, og enden ble at jeg huket tak i en polis.

«God dag,» sa jeg på godt sognemål.

Det ble en merkelig samtale utav det. Han spurte og grov og sa en hel del med spørsmålstegn bak, og jeg svarte ha og ja etter som det falt meg inn. Omsider fikk jeg den geniale idé å vise ham papirene mine. Det ble frelsen. Han geleidet meg bort til en trikk, instruerte konduktøren om et eller annet og forlot meg. Et kvarters tid etter var jeg tilbake til hotellet. Slik endte mitt første møte med de store verdensbyene.

Her i Liverpool hadde jeg også mitt livs første amorøse eventyr. En ung pike på hotellet kom en dag og snakket til meg. Om jeg ville spandere kino på henne?

«Jæs sjur,» svarte jeg.

Det ble en hyggelig aften. Jenta var et Guds vidunder å se på, og bare det å holde henne i hånden var en stor og vederkvegende salighet.

Hva vi snakket om aner jeg ikke, men vi rystet på hodet og nikket og gjorde geberder og fingertegn. Da vi etter avsluttet ekspedisjon måtte tilbake til de mørke hotellkorridorene, tenkte jeg at den som intet våger han intet vinner heller, og dermed la jeg til og kysset henne mitt på truten. Jenta strittet så visst ikke imot heller. Hele

natten lå jeg i en lykkerus og funderte over det ufattelige som var hendt meg. Men nå hadde jeg også opplevd alt det et menneske kunne oppleve i livet, og med mine beskjedne seksten år fikk en vel si at det var heller godt gjort!

Men reisen gikk videre. En formiddag i slutten av april skulle vi ombord. «Empress of Britain» lå ute på havna. Med sine 16.000 tonn og fire skorsteiner var den et av verdens største skip den gang. Det kriblet i meg av stolthet, og jeg tenkte at det var nå kameratene skulle sett meg!

Vi ble fraktet ombord i lektere, og jeg havnet i en firemannslugar på fjerde klasse, der jeg fikk to eldre finner og en russer som lugarkamerater.

Dette var noe annet til reise enn turen over Nordsjøen. «Empress of Britain» var ikke noe alminnelig skip, det var en hel verden. Salongene var kjempemessige etter mine begreper. Alle europeiske nasjonaliteter var representert der, men jeg antar at nordmennene og finnene var i flertall. Dette var naturligvis til min fordel, så fikk jeg hele tiden noen å være sammen med.

Alt første dagen ble det dannet kortlag, og selv kom jeg med i en whistgjeng. Jeg var ikke ukjent med dette spillet, som jeg hadde puslet med fra jeg var en neve stor, men jeg var ikke noen ekspert heller akkurat. Jeg hadde en finne som partner og to svensker som motstandere. Alle tre var harde på snusen og vel bevandret i svergingens fargerike kunst. Særlig finnen. Han var usedvanlig ærekjær i kortspill, og hver gang jeg gjorde en tabbe, åpnet han slusen for et Niagarafall av bannskap på samtlige skandinaviske tungemål. «Perrrkela!» skrek han. «Hvordan i helvete er det du spiller?» Og når jeg gjorde en ny tabbe: «Perrrkela satana – idiot!»

Jeg krøp litt sammen til å begynne med, men jeg ble snart vant til det, og da hørte det liksom spillet til. Men finnen var ikke stort likere når vi hadde lykken med oss, da slo han kortene i bordet og lo så det skrallet i salongene.

«Perrrrkela jumalauta, Hans! Der fikk de djevlene det de fortjente!»

Reisen over Atlanteren varte fjorten dager, en lang tur etter våre reisevaner, men ingen ting sammenlignet med hva de første emigrantene måtte gjennom. Og vi fikk da vår porsjon både av tung sjø og sjøsyke.

Ellers gikk vel turen mye godt etter oppskriften. Det ble litt monotont i lengden, bare med de små avvekslingene som en kan ha på en slik reise. Hver middag holdt en frelsesarmésoldat andakt, men jeg er redd at sæden ikke alltid falt på den beste grunn. En av dagene stilte han seg opp like foran en av ventilene. Plutselig tok båten en overhaling, og dermed fikk predikanten hele Atlanteren inn over seg. Middagsforsamlingen brøt sammen i skadefro latter, og min venn fra Suomi slo begge knyttnevene i bordet og skrek: «Perrrkela jumalauta!»

Men frelsesarmésoldaten fortsatte som om ingen ting hadde hendt. Slikt moralsk mot imponerte meg.

Etter fjorten dager nådde vi St. John på New Foundland. Derfra bar det innover mot fastlandet og oppover St. Lawrence-elva til Quebec. Der skilte jeg lag med reisefellene, og ved hjelp av velvillige sjeler fra Canadian Pacific kom jeg meg velberget på hurtigtoget som skulle føre meg videre.

Denne turen ble selve eventyret for alvor. Jeg satt klint til kupevinduet og stirret så lenge jeg greidde å holde øynene åpne. Fruktbare landskaper, mektige fjellformasjoner, elver så brede som fjorder. Vi kjørte gjennom veldige byer: Montreal, Chicago, St. Louis, Kansas City, og endelig Pueblo i Colorado. Men det ble for mye for meg, alt løp sammen i en slags tåket forvirring. Til slutt kunne jeg ikke skille det ene fra det andre når jeg tenkte tilbake.

I Pueblo byttet jeg tog og gikk over på en smalsporet bane. Jeg var blitt en hel kar til å ta meg fram nå, noen engelske gloser hadde jeg også plukket opp, såpass at jeg kunne be stasjonspersonalet om hjelp. Men turen videre ble en påkjenning. Jeg var reisetrett. Toget sneglet seg av gårde omtrent som en åme i et sirupsfat, og stanset alt i ett på gudsforlatte småsteder langs hele ruten. I den vesle byen Alamosa måtte jeg bytte tog på nytt, og like ens i Pagosa Junction.

Nå var jeg inne i skogdistriktene. Stedet jeg skulle til var Pagosa Springs, en liten by som ligger i nærheten av det punktet hvor Colorado, Utah, New Mexico og Arizona grenser mot hverandre. Der lå skogsleiren jeg skulle arbeide i.

Jeg var spent nå, det var nesten så jeg hadde vondt for å tro at det kunne gå godt, jeg ventet liksom at noe skulle hende i siste øyeblikk og hindre meg i å nå helt fram. Men da toget humpet inn på den skitne jernbanestasjonen i Pagosa Springs, var jeg sikker: jeg hadde greidd det. Jeg hadde gjort skam på kjerringene i Hyllestad som trodde at jeg skulle forville meg i en labyrint av sataniske fristelser.

En lang, tynn mann kom inn i kupeen og stimet rett på meg. «Dette må være deg, Hans,» sa han. «Men jaggu har du vokset siden sist!»

Vi nevehilste.

«Du får ta kofferten din og komme,» sa han. «Dette fordømte lasarontoget står ikke her i all evighet.»

Glad og lettet fant jeg kofferten min og tutlet meg ut på perongen.

Lumber-jack i Colorado

NOEN PEN BY VAR DET ikke jeg kom til. Både husene og omgivelsene var grå og triste. En liten elv – San Juan River – rant gjennom en dalsenkning, og husene lå langs elva på begge sider. En varm kilde boblet opp av jorden i en av parkene og utgjorde den eneste severdighet distriktet hadde å by på. Den hadde også gitt byen et navn: Pagosa Springs. En kilometer lenger nede ved elva lå den gangen sagbruket som skaffet byens befolkning levebrødet.

Leiren jeg skulle til het Juanita og lå en halv mils vei nord for byen. Dit gikk det en jernbane som fraktet tømmeret ned til sagbruket, men den var ikke for passasjerer. Vi måtte pent traske på beina.

Onkel Gjert hadde mye å spørre om, han hadde ikke vært hjemme på mange år, og nå måtte han vite hvem som hadde giftet seg, hvem som var død, hvordan den og den hadde det. Jeg fortalte villig vekk, men samtidig stilte jeg alle mulige spørsmål om alt dette nye.

«Jo,» sa Gjert, «det er bra greier her.» Jeg hadde gjort det eneste riktige som kom meg over i tide.

Men jeg var ikke imponert. Leiren var en fargeløs landsby med 50–60 små hytter og et par store brakker. Takene var av bord, og hvis noen visste hva maling var for noe, så hadde han bevart hemmeligheten godt. Hyttene lå på en stor slette med skog omkring og blånende åser og fjell i alle retninger. Gjert fortalte at det arbeidde over 200 mann i denne leiren. De fleste var skandinaver, men ellers utlendinger av alle slag.

Basen var den første vi traff da vi kom fram. Charles Noland var en uvanlig velvoksen amerikaner med plirende øyne og flere dobbelthaker enn en mann strengt tatt har bruk for. Han pustet og peste når han gikk, og på varme dager flommet ansiktet hans av svette. Hvert skritt han tok var en tydelig anstrengelse, og derfor red han også som regel på en grå vallak og var sjelden i sitt ess før etter solnedgang.

Gjert stanset ham og sa at her hadde vi en ny mann – om han kunne få jobb?

Charles Noland tørket ansiktet med et lommeterkle som for lengst hadde nektet å trekke til seg mer fuktighet. Han så ikke på meg med åpenbar begeistring.

«Hvor gammel er han?»

«Snart sytten,» sa Gjert og la på et år.

Basen så på ham og betenkte seg.

«Vel, du får ta barnerovet ditt med deg og prøve. Men du får passe på å gi ham sparken før han kreperer for oss!»

Jeg følte meg ikke overvettes velkommen, men jeg var i hvert fall ansatt i Pagosa Lumber Co. – med ti timers arbeidsdag og 2,5 dollar dagen. Den første tiden skulle jeg bo sammen med onkel Gjert.

Hver av de små hyttene besto av et enkelt rom med plass til fire senger, en i hvert hjørne. Et bord foran vinduet og en stor ovn midt på gulvet var alt det inventaret som fantes. Alt var naturligvis umalt, men skittent var det ikke, og det lå rene laken på sengene.

Vi holdt en liten fest den første kvelden, onklene mine og de nye romkameratene – en finne og en svenske med det skjeveste nesegevret jeg noensinne har sett. Jeg dro fram den medbrakte Jørgen Lysholm og ventet at jubelen skulle løfte taket. Men nei. Karene drakk det, det manglet ikke på det – de ville ikke skuffe en ung mann som la for dagen så gode anlegg. Men stoffet smakte dem ikke, de var likere vant. Senere kom svensken stikkende med en flaske whisky, og jubalonen sto snart i taket. For alkoholens vedkommende kunne jeg snakke om det første møtes sødme, men også om dette møtes smertelige ettervirkninger.

Jeg skulle arbeide som sager sammen med onkel Gjert. Som hjelpemann måtte jeg bære saken, et uhyre på 6,5 fot. Dessuten hadde vi en tveegget øks hver.

Skogen rundt Pagosa var ikke stor etter amerikanske forhold, men tett. Pagosa Lumber Co. hadde kjøpt opp store vidder og drev samtidig sagbruket inne ved byen. Selskapet tilhørte en jøde.

Det var ikke akkordarbeid i denne leiren, men tempoet var uhyggelig. Det var så vidt jeg holdt ut i begynnelsen. Etter en dags arbeid følte jeg meg radbrukket. Jeg hadde mest lyst til å dra fra det hele og finne meg annet arbeid. Det som fikk meg til å spytte i nevene og bli var de hundre dollars jeg hadde lånt av onkel Gjert.

Vi sto krumbøyde og dro i saken, og den som ikke holdt ut, ville få en fryktelig kjeft både av basen og av sagekameraten, som da måtte slite tilsvarende mer. Jeg forbannet meg på at denne kjeften skulle jeg ikke ha, jeg skulle bite tennene sammen og henge i til jeg stupte. Jeg så heller ikke annet enn at Gjert og jeg saget like mye som de andre omkring oss.

Kosten var makeløs. Jeg kom fra forhold der spekesild og havregraut var dagens kost. Her besto middagen av hermetisk kjøtt og flesk, stuing, erter, frukt av alle slag, kaffe og kaker. Karene satt benket rundt langbord i den store spisebrakkas og hadde spesielle folk til å varte opp. Læreren hjemme ville ikke hatt tilstrekkelig ordforråd til å skildre et himmelsk bryllupsbord så overdådig som dette var. Riktig nok betalte vi en dollar dagen for hus og mat, men jeg tror nok at det var det solide kostholdet som holdt liv i meg de første harde ukene.

Kameratene var stort sett greie. Ville og hardbalne var nok de fleste av dem, men i fastende tilstand gikk de an. Jeg fant meg snart til rette blant dem.

Om kveldene fortalte de historier eller spilte whist eller poker. Jeg var forsiktig i begynnelsen og holdt meg til whist, men jeg lurte rundt som en hai i vannskorpa og plukket opp mangt et trick som kom meg til nytte senere i livet, og det gikk ikke mange ukene før jeg flyttet over til pokerbordet. De første gangene var det hardt

å tape en dollar eller to, men jeg lærte fort å se på pengene med den samme likegyldighet som alle de andre. Og etter hvert kom flaksen. Eventyrlige beløp spilte vi ikke om, men en fattiggutt fra Hyllestad spyttet ikke i en pott på 10–15 dollar. I de månedene jeg var i leiren, tjente jeg atskillig mer ved pokerbordet enn jeg gjorde ved å dra sagen.

Jeg var yngstemann i dette selskapet, og helt fra første dag var jeg den selvskrevne løpergutt. Ble en eller annen plaget av tørst og ikke holdt det ut lenger, ble jeg sendt til Pagosa etter medisin.

I leiren var det alltid liv og rørsle, det gjallet gjennom skogen fra et par hundre økser. Egne folk kjørte tømmeret fram til jernbanen med fire hjuls vogner forspent seks til åtte okser. De tunge dyrene peste og prustet i varmen, og på kuskesetet satt som regel et villdyr av en kar og svingte en syv-åtte meter lang pisk. Når avstanden fra leiren til hogstfeltet ble for stor, ble hyttene tatt i svære kraner og hivd opp på vogner og kjørt lenger inn i skogen.

Etter hvert ble det lettere å arbeide. Det harde slitet ble en vane. Men varmt var det, så varmt at jeg mistet huden i nakken der hattebremmen ikke skjermet mot solen. Selv på håndleddene ble jeg forbrent, på den smale stripen mellom hansken og skjorten.

Og så kom tordenen. Vi hadde nok torden hjemme også, klei- nere var vi ikke, men det var for en puslete treningsmanøver å regne sammenlignet med dette. Det kom som hivd på oss. Himmelen var blå og klar om morgenen, men så begynte lette skyer å trekke sammen, og innen en time var himmelen blygrå. Og dermed braket det løs. Basen skrek at vi skulle berge oss inn i småskogen, og vi var glad til. Det lynte i ett sett og med flere blink samtidig, det var så det spraket rundt oss. Og så kom braket som vi trodde skulle legge hele skogen over ende.

Så kom regnet. Ikke alminnelig regn, men et snes syndfloder. Og hele tiden lynte og tordnet det så vi mer enn en gang tenkte at dette kunne ikke være noe annet enn verdens siste time. Men selv den siste timen gikk over, og solen tippet fram igjen. Luften var rensset, og det ble svalt og godt å puste.

Vi arbeidde hardt hele uken, men tok vårt monn igjen om lørdagskveldene. Da kom ølmannen Charles pesende ut fra Pagosa med et helt fat øl, og åpnet for livsgleden. Til å begynne med gikk det noenlunde sømmelig for seg med poker og friske kvinnfolk-historier, men snart ble jokeren slått i bordet ledsaget av en serie eder på tallrike tungemål. Da ante jeg uråd og holdt meg klokkelig på avstand.

Særlig finnene kunne bli voldsomme på slike lørdagskvelder. Første lørdagen jeg var i leiren, røk to av dem opp i et drabelig slagsmål på livet løst. Det var gammelt nag som skulle ordnes opp i, og innledningen var en gjensidig bombardering med skjellsord og ukvemme beskyldninger. Men slike midler mistet snart sin slagkraft. En av dem hadde en skarpladd revolver. I opphisselsen hadde han glemt våpenet, men til gjengjeld skulle motstanderen få det med harde nevene. En times tid slo de løs på hverandre uten at striden ble avgjort. Til slutt sa kondisjonen stopp, og han med revolveren gikk til køys. Han snorket et par timer, men så spratt han opp i ørske og husket plutselig våpenet.

«Perrrkela!» ropte han, fór bort til motstanderen, satte pistolen mot brystet hans og trykket av. Det ble bare et klikk, for i mellomtiden hadde en av amerikanerne fjernet patronene. Men det var ikke finnens fortjeneste at han ikke ble overlevert til hengemannen den natten. Senere gikk jeg alltid til Pagosa om lørdagskveldene.

Ikke det at Pagosa hadde så mye mer å by på, men der fantes da et par salooner, en ølhall, et danselokale, en kino og dessuten et folkebad.

I begynnelsen fant jeg mest fornøyelse i folkebadet. Jeg kunne ligge der i timevis og vekslet mellom svømmehallen og dampbadet. Hele søndagen kunne jeg ligge og plaske for 25 cents.

Kinoen viste for det meste cowboyfilmer med helter som skjøt banditter nesten like lettvindt som de erobret kvinner. Dette var i filmens barneår, men for meg var det en eventyrlig underholdning.

Danselokalet minte ikke lite om ungdomshusene på bygdene

hjemme, et stort lokale med umalte vegger og et grovt, oppfliset gulv. En felespiller og en meksikansk gitarist besørget musikken, og rundt veggene satt et sterkt variert utvalg av stedets kvinner. Alle aldre var representert – fra rødmende jomfruer til bastante matroner som år og erfaring hadde satt sitt ufeilbarlige stempel på. Disse siste kom på hyppige besøk i leiren, og de kom ikke for å høre fuglesangen.

Begge saloonene var akkurat like, et avlangt lokale med en bardisk langsetter den ene veggen. Bak disken svinset et par bartendere i hvite jakker, og foran satt karene med stetsonhatten skjøvet bak i nakken. De førte en høyrøstet samtale avbrutt av rungende lattersalver. Av og til kunne det bryte løs et friskt slagsmål som i gamle dager, men karene langs disken var ytterst blaserte og gad som regel ikke snu hodet for å se på.

Hit til Pagosa kom også arbeiderne hver lørdag og søndag hvis ikke ølmannen Charles hadde vært på besøk. De gikk til fots, alle unntatt Charles Noland, han red som vanlig på den grå vallaken.

Egentlig var jeg for ung til å slippe inn på saloonene, men jeg hørte aldri noen bringe dette pinlige tema på bane. Noen av karene hadde vel gitt bartenderne et vink om at jeg var «all right». Jeg var forresten forsiktig med alkoholen den gangen: et glass øl eller en *Rock and Rye* for helsens skyld var alt jeg skulle ha.

En kveld druste en meksikaner og en stril i hop. Strilen var arg og bråsinnt av seg, og det var spådd at gemyttet hans ville bringe ham i en tidlig grav. Det var han som begynte tretten, og spyttet i nevene og svor på ekte strilemål da han gikk til angrep. Mexen var liten og spinkel, og strilen ropte noe om å holde «travalarkjen på strak arm». I begynnelsen hadde han også overtaket, men plutselig blinket en kniv i mexens neve. Han bleknet da, helten fra øygarden, og han hadde ikke hatt lenge igjen hvis ikke et par amerikanere hadde lagt seg mellom.

Jeg begynte etter hvert å lære litt engelsk. Det hjalp godt da jeg fikk en amerikansk sagekamerat, han lærte meg både språk og annet som kunne komme godt med, både av vist og galt. Jim var en

enestående kar, han ble forresten senere sjeriff i Pagosa, og hadde en datter som var lærerinne der.

«Du skulle ta deg et halvt år på skolen hos henne,» sa Jim. «Det ville du bare ha godt av.»

En vakker dag ruslet jeg også inn til Pagosa for å se forholdene an. Jeg ble der nøyaktig en halv dag, så satte jeg stetsonhatten på hodet og gikk tilbake til sagen.

«Likte du deg ikke?» spurte kameratene.

Jo, jenta var god nok, det mankerte ikke på det, men hun var liksom i eldste laget. Dessuten var hele skolen kjedsommelig som en ørken.

En god stund fremover var det mange som ertet meg.

«Der kommer professoren,» sa de. «Vi er uvitende om høyere ting, vi får spørre deg som har utdanning!»

Men så skjedde det andre ting i leiren vår, og hele episoden ble glemt.

En av karene fikk seg en ny bil – en kjempestor Lincoln. Den skulle krympes, og turen skulle gå til Durango, en liten by en ti mils vei vest for Pagosa. Vi stuet oss inn, en hel flokk av oss, og fikk helt fra starten av ingen grunn til å klage på farten.

Bortsett fra at Durango var litt større, skilte den seg lite ut fra Pagosa hva utseendet angikk. Den hadde sine salooner, og festen var snart i full gang. Karene leide seg hotellværelser og bante på at de ikke ville tilbake til det fordømte hullet Pagosa de første dagene.

Jeg hadde festen med finnene i frisk erindring og ville hjem mens jeg hadde livet i behold. Dermed la jeg i vei til fots. Stekende varmt var det og svetten silte, men jeg holdt ut i time etter time. En og annen bilen ramlet forbi, men ingen brydde seg om armen jeg veivet med.

Niste hadde jeg ikke, og snart begynte tarmene å stille krav. Tørst var jeg også, og jeg forbannet hele turen. Å traske ti mil langs landeveien i steikvarmen var ikke noe moro, og for hver sving jeg rundet var det det samme gudsforlatte landskapet som åpnet seg. Det ble mørkt, og jeg tenkte at dette orker jeg ikke lenger. Jeg

skimtet et stort gjerde med en port i, og der tumlet jeg inn. I et mykt og duftende blomsterflor la jeg meg ned og sovnet momentant. Da hadde jeg gått åtte–ti timer på tom mage.

I grålysningen våknet jeg hutrende og fortunlet, men til min store glede så jeg en mann med en spade over skulderen. Gudskjelov – her var i hvert fall levende mennesker i nærheten!

Jeg reiste meg nokså groggy og ropte på nykommeren. Mannen stivnet til og ble grå i ansiktet, slengte spaden fra seg med et kaldslig stønn og forsvant som et lyn ut gjennom porten.

«I Herrens navn!» tenkte jeg, «ser jeg så jevlig ut?»

Da så jeg meg rundt og oppdaget at jeg hadde sovet på en gravplass, og at mitt ringe leie var en dunge kranser. Ved siden av meg lå en halvt oppspadd grav, og i grålysningen øynet jeg korsene som et regiment spøkelser i giv akt. Jeg lot ikke skjegget gro før jeg kom meg ut.

Så var det å ta landeveien fatt igjen. Sulten og ør var jeg, og hvert skritt ble en lidelse. Farten var ikke mye å rose seg av i et land som Amerika.

Jeg hadde vel slept meg av sted en times tid da jeg hørte et kjøretøy komme skranglende bak meg. Det var en gammel bonde som skulle til Pagosa med et lass varer. Om jeg kunne få sitte på? Jo, naturligvis. Bonden skubbet seg et par tommer på setet og lot meg stige opp.

«Du har visst gått langt?»

«Fra Durango.»

Bonden reagerte ikke slik som konene hjemme i Hyllestad ville ha gjort, han slo ikke hendene sammen og sa «Ånei! Ånei!» Han bare myste ut i luften og smattet litt på hesten.

«Så. Ja et bra stykke vei,» sa han.

Det gikk en stund med småprat. Jeg var nå ikke den letteste å snakke engelsk med.

«Det var vel ikke du som sov på kirkegården i natt?» spurte gamlingen med ett.

Jo, det hadde liksom vært det.

«Så. Ja, han fikk seg en støkk i livet, graveren,» fortalte bonden og flirte åpenbart under masken. «Han kom beljende og fortalte at han hadde sett et spøkelse på kjerregår'n, han hadde sett en mann reise seg opp av grava, og forbannet seg på at det var han typen fra Pagosa som skulle graves ned i ettermiddag.»

Denne bonden kunne neppe ha ord på seg for å være dyrplager, hesten fikk bestemme tempoet, og først etter et par timer nådde vi Pagosa. Der fikk jeg meg et skikkelig måltid og et bad. Men en ting hadde jeg bestemt meg for: landeveistramp ville jeg aldri bli.

Jeg hadde etter hvert vært i leiren i flere måneder og begynte å kjenne forholdene ganske bra. Av byens befolkning kjente jeg nå mesteparten og pleide slå av en prat når jeg traff noen. Stort sett var det hyggelige og greie folk, og merkelig nok så de ikke med uvilje på de ville lumber jacks.

Jeg hadde for lengst bestemt meg til å dra fra leiren så fort jeg fikk betalt onkel Gjert tilbake pengene jeg skyldte ham. Jeg ville se mer av dette vidunderlandet jeg hadde havnet i. Hver eneste lønning betalte jeg tilbake noen dollar, og enda kunne jeg av og til sende noen sedler hjem. At jeg sto meg såpass bra skyldtes ikke minst at jeg var blitt en temmelig sikker vinner ved pokerbordet. Dessuten drakk jeg nesten ikke, og det hadde vel også sitt å si.

Men så ble jeg syk, fikk feber og måtte til køys. Da ingen bedring var å spore etter to dager, ble jeg skysset til lege, en kvinne et sted mellom de førr og femti, røslig som en politikonstabel. Hun gransket meg nøye og rystet betenkt på hodet.

«Du har fått koppene,» sa hun. «Du må isoleres.»

Jeg hadde riktignok noen svake forestillinger om hva kopper var for noe, og hadde alltid forbundet dem med den visse død. Jeg hadde ennå arr på armen etter koppevaksinen, hvis verdi åpenbart var tvilsom.

Kvinnemennesket fulgte meg til en hytte et godt stykke ute i skogen, der ble jeg lagt til sengs med streng ordre om å holde meg innendørs.

Jeg delte værelse med en meksikaner som også hadde kopper. Stakkaren lå på sitt aller siste. Hele ansiktet hans var bare hull i hull, omtrent som et sold. Han så ut som han var makkspest, og det piplet fra de åpne sårene i ansiktet. Jeg tenkte at Job måtte ha vært en fare for alle kvinner sammenlignet med dette.

«Gud hjelpe meg, hvis jeg skal bli slik som han der!» sa jeg redselslagen til meg selv.

Og der ble jeg liggende. Meksikaneren kunne ikke engelsk, og naturligvis var jeg et null i spansk. Når den syke var ved sans og samling, holdt vi en samtale gående ved hjelp av tegn. Meksikaneren pekte på det vansirete ansiktet sitt og presset fram et bedrøvet smil – han var «very, very bad». Så pekte han på seg selv og deretter opp mot taket – antagelig for å gjøre meg begripelig at han snart skulle til himmels.

Det lot seg ikke nekte at dette siste kunne være en noe optimistisk antagelse. I de verste anfallene skrek han høyt i smerte, ordene fosset ut av munnen hans, og jeg kjente igjen de samme uttrykkene som enkelte av arbeiderne brukte når de hadde tapt en ukelønn ved pokerbordet.

Legen kom hver dag. Hun tok pulsen og ga meg medisin, men byllene lot vente på seg. Det var i grunnen et under, for kunne jeg i det hele tatt få koppene noe sted, så måtte det være her.

«Du er bedre,» sa hun en dag. «Om fire dager kan du reise tilbake til leiren.»

Jeg ble hoppende glad, men så kom hun tilbake og virket mer betenkt.

«Du må nok ligge enda noen dager,» sa hun. «Men mist ikke motet, det går fremover.»

Så en dag døde meksikaneren. Det gikk stille og fredsommelig for seg, da jeg våknet lå han med et stivnet uttrykk i det vansirete ansiktet sitt og viste ikke liv mer. Slik lå han til legen kom om ettermiddagen, da ble han kjørt bort.

«Det går nok senere enn jeg hadde ventet,» sa hun til meg. «Du blir nødt å holde sengen enda noen dager.»

Nå gjorde jeg noe uverdigg: jeg begynte å tvile både på legen og diagnosen. Jeg følte meg frisk og sprelsk og spiste rubb og rake av maten som ble båret ut til meg et par ganger om dagen. Hvis jeg lå for døden – som jeg burde gjøre hvis jeg hadde fått koppene – ble det iallfall kjedsommeligere for hver dag som gikk.

Så en vakker dag gjorde jeg det eneste naturlige: jeg sto opp av sengen og gikk strake veien tilbake til leiren. Kameratene stimlet sammen om meg.

«Så du er frisk igjen?»

I min enfoldighet fortalte jeg at jeg hadde stukket av, og ventet at denne dristige handling ville høste den mest uforbeholdne ros. Men jeg fikk føle noe annet. De stirret på meg med hat i blikket og ropte at «se til å pelle deg tilbake til bolet ditt», hva pokker var det jeg tenkte på, ville jeg smitte hele leiren med koppene?

Mismodig måtte jeg rusle tilbake. Enda noen dager ble jeg liggende og glo opp i taket, mens jeg drømte om å stikke min vei og ta arbeid i en annen skogsleir. Men så kom legen på visitt. Hun undersøkte meg nøye, kjente på pulsen og målte temperaturen. Til slutt måtte jeg rekke ut tunga. Det var visst det siste som gjorde utslaget, i hvert fall sa hun meget bestemt:

«Du er frisk. Du kan gå tilbake til arbeidet.»

Jeg ble møtt med skulende mistenksomhet da jeg kom tilbake til leiren: jeg hadde vel ikke stukket av enda en gang? Var jeg helt frisk? Få se legeerklæringen! Mange unngikk meg de første dagene, men siden ingen stupte døde om og ingen fikk verkende byller i ansiktet ved mitt nærvær, ble jeg omsider godtatt.

Det var en onsdag jeg kom tilbake fra sykehuset, og søndag skulle Charles Noland skyte en av oksene. Stakkaren var gammel og utslitt, den hadde dradd stokker hele sitt liv og tjent Pagosa Lumber Co. trutt og trofast og med liten personlig gevinst. Nå skulle den gjøres om til folkemat.

De leidde stuten ut i skogkanten, og der sto den med senket hode og stirret bedrøvet på basen som kom vaggende med rifla under armen. Han stilte seg opp et par meter fra oksen, siktet og skjot.

Stuten sto.

Hva i helsike? Enda en gang skjøt Charles Noland. Kula gikk gjennom hodet på oxen, men dyret sto like stødig med sine fire bein plantet i bakken.

Ytterligere seks kuler gikk gjennom hodet på den, men stuten holdt stand. Charles Noland ble bare stående der, anende at mystiske krefter var på ferde, og ledsaget hver salve med en serie gnistrende eder. Selv våget han ikke å nærme seg dyret, og de som skulle assistere bøddelen sto bare og fomlet og holdt seg på avstand. Det endte med at de ropte på en finne som drev oppe i holtet og hogg slipers.

«Han vil ikke daue!» skrek Charles Noland, full av hvit skrekk.

«Ikke det?»

Suomis sønn gikk bort og håndfør oxen, så ga han den et puff med skulderen, og stuten gikk i bakken med et drønn. Det ble forklart med at stakkaren hadde fått krampe. Men Charles Noland fikk seg en støkk i livet, og jeg kan neppe tenke meg at han spiste kjøttet med velbehag.

Snart begynte vinteren å melde seg. Det ble bitende kaldt. Om morgenen lå rimet som manna på bakken, og det smalt som rifleskudd når barken løsnet fra trærne. Da dro vi inn til Pagosa og la oss i hi til verste kulden hadde gitt seg. Arbeiderne ble innkvartert hos private eller på hotell etter som det falt seg. Oppholdet ville vare fra en til fire måneder, det berodde på hvor lenge kulden holdt seg.

Bytilværelsen fór stygt med kapitalen for mange. De fleste seigtynte tiden rundt i saloonene eller slo den i hjel ved pokerbordet. For manges vedkommende forsvant hele årsfortjenesten, så de måtte låne penger de siste ukene. For min egen del var jeg en daglig gjest i folkebadet, men om kveldene fant jeg meg et eller annet pokerbord. Hellet kunne naturligvis være skiftende, men jeg betalte da i hvert fall hele oppholdet og hadde enda en liten slant på lomma da vi dro tilbake til leiren.

Ut i april kvittet jeg lånet til onkel Gjert og var for så vidt en fri mann. Jeg gikk stadig med planer om å reise min vei, langt vekk, men onklene holdt igjen. Det ble likevel til at jeg satte min vilje igjennom, men jeg holdt meg i andre leirer rundt Pagosa utover våren og sommeren.

Det var få av arbeiderne som stanset lenge på ett sted. En stadig strøm av folk gikk ut og inn av leirene. Enten skiftet de arbeidssted, eller så var de ute og reiste til pengene var brukt opp. Familie hadde få eller ingen av dem, de var vagabonder som tok livet som det falt seg. Hvis de var kommet til Amerika for å tjene seg rike i en fart og gifte seg med datteren på storgården når de kom hjem, så var i hvert fall ikke Pagosa Lumber Co. rette stedet.

I midten av mai kom jeg til en leir i nærheten av Edith i staten New Mexico. Denne nye leiren skilte seg ikke synderlig ut fra Juanita, og arbeiderne var også av samme kaliber. Basen het Rob Darling, en stor og spenstig kar med den rødeste hårmanke jeg noensinne har sett.

Her fanget jeg to bjørnunger. Karene oppdaget dem oppe i et tre, og den ene datt ned da jeg ristet på greina den satt på. Den andre satte til topps, men jeg var etter den som en apekatt og dro den ned etter nakkeskinnet. Det var to riktig søte små nøster. Jeg holdt dem i oljehuset i leiren og fikk mat til dem på kjøkkenet. De vokste utrolig fort.

Til sagkamerat fikk jeg en finne som viste seg å være en bløffmaker uten like. De eventyr han hadde vært med på ble etter hvert talløse, og i alle situasjoner var han den som hadde berget båten i land. Flink skogskar var han, seig med saga som en brann, men kjeften gikk som en malende kvern. Særlig ga han seg ut for å være en stor jeger, i hjemtraktene var det han som måtte til når det var bjørn om å gjøre.

Så en dag skulle vi prøve oss. Finnen hadde fått låne et salonggevær, og jeg hadde en rifle. Det var nok av bjørn i traktene omkring Edith, og finnen lovt hele leiren ferskt kjøtt.

Men ikke før kom vi ut i skogen et stykke, før han ble helt vill. Hørte vi en tørrkvist brekke, stivnet han til og ble morderisk i blikket. «Perrrkela!» skrek han og fyrte etter lyden.

Vilt så vi ikke, naturligvis, og finnen ble fort motløs.

«Det fins ikke bjørn i dette fordømte landet,» sa han. «Hadde det vært hjemme i Finland kunne vi tatt ti bjørner på denne tiden!»

Til slutt begynte han å skyte på blink – hva ellers skulle en ta seg til i et skittland som dette? Han siktet på en tørrkvist og traff så flisene skvatt. Dette satte ham i et ekse uten like.

«Perrrkela jumalauta!» skrek han så det ljomet i skogen. «Ennå har jeg til gode å skyte en bom!»

Jeg måtte også innrømme at det hadde vært et godt skudd. Om han kunne gjøre det samme en gang til?

«Med en slik en,» skrek han og svingte rifla over hodet, «kunne jeg skyte ned hver jækla tørrkvist i hele Amerika!»

Men slikt brydde han seg ikke om. Derimot kunne han skyte mot føttene mine og se hvor nær han kom. «Men du tør vel ikke?»

Joda. Jeg var ikke den som trakk meg hvis det skulle vises et kunststykke.

Finnen siktet – og traff meg under fotbladet, i den kjøttfulle delen. Jeg hinket bort til en trestubb og satte meg. Skytteren begynte å gråte av anger og ruelse, så det ble jeg som måtte trøste ham. Jeg sa at dette var vel ikke noe for en voksen mann å jamre for, et uhell kunne hende den beste.

«Det var den fordømte salongrifla!» gråt finnen. «Det hadde aldri hendt med en Remington!»

Jeg hadde liten lyst å kontrollere om dette holdt stikk, men hinket tilbake til leiren og måtte skofte arbeidet noen dager til såret grodde igjen.

Nå måtte jeg også gi fra meg bjørneungene. De spiste grovt, og Rob Darling sa at enten fikk jeg skyte dem eller betale kostpenger for to. Jeg valgte en mellomting og ga tvillingene bort til en arbeider på sagbruket. Han var en stor dyrevenn, han stelte dem

som om de hadde vært hans egne barn og spaserte en tur med dem hver ettermiddag.

Jeg hadde nå lagt meg opp noen penger og bestemte meg for å gi meg eventyret i vold. Naturligvis ville jeg fortsatt arbeide, men først ville jeg reise til jeg ble blakk.

Jeg dro inn til Pagosa og holdt en liten fest for onklene og de beste kameratene mine fra Juanita. De fortjente det. De hadde tatt seg av meg da jeg kom til landet og ikke kunne et eneste ord engelsk. Men nå mente jeg at jeg hadde fått vinger selv, og at det var på tide å prøve dem.

